

ВІДГУК

офіційного опонента Горбатюка Романа Михайловича про дисертацію та автореферат Зеленіна Геннадія Івановича «Теоретичні і методичні засади іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін» на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційної роботи. За учасних умов інтеграції України до загальноєвропейського і світового освітнього простору видається безсумнівною актуальність посилення уваги до іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, зокрема її іншомовного аспекту, як особливої сфери культурного життя, вагомої з огляду не лише на збереження та відтворення культурних ідеалів, цінностей, зразків, безпосередніх детермінантів поведінки людини, а й на закладення основ майбутнього нації, формування соціокультурних цінностей і здібностей, що уможливають ефективне вирішення поставлених завдань у швидкозмінних умовах. Тому дослідження Г. І. Зеленіна, присвячене мало розробленій і складній теоретико-методичній проблемі іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін у закладах вищої освіти, слід визнати актуальним і своєчасним.

Зазначимо, що для постановки і розгляду на дисертаційному рівні вказаної проблеми були відповідні підстави, а саме: наявність низки суперечностей, які мають місце в сучасній світовій практиці, відсутність обґрунтованих теоретичних і методичних матеріалів, які б сприяли вирішенню вказаної проблеми на системному рівні.

Наукова новизна одержаних результатів

Дослідження Г. І. Зеленіна має незаперечну новизну, адже в ньому вперше *розроблено*: цілісну систему іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, яка ґрунтується на використанні іноземної мови як одного із засобів фахової (педагогічної і інженерної) підготовки і забезпечує формування іншомовної професійної компетентності;

науково-методичне забезпечення змісту системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін: наповнення освітніх компонентів формальної (дисциплін технічної, педагогічної, іншомовної, практичної підготовки), неформальної (курси, тренінги, онлайн-освіта) і інформальної (самоосвітньої) підготовки здобувачів з урахуванням принципів системності, інтеграції, координації; технологічне забезпечення системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, що передбачає ускладнення організації іншомовної діяльності здобувачів з формування компонентів іншомовної професійної компетентності (лінгвістичної, професійно-комунікативної, прагматичної), представлене технологіями: особистісно-орієнтованими (рівневої диференціації, автономного навчання, особистісної індивідуалізації); змістово-орієнтованими (інтегрованого, контекстного навчання); процесуально-орієнтованими (навчання у співпраці; інтернет-технології); *визначено суть понять*: «іншомовна професійна компетентність викладача технічних дисциплін» як його здатність використовувати іноземну мову під час виконання викладацької, виховної, науково-дослідницької, техніко-технологічної функцій професійної діяльності: в отриманні, опрацюванні і створенні матеріалів предметно-інформаційного (науково-технічного, науково-педагогічного і навчально-методичного) характеру, обміні інформацією з іншими в інтересах власного розвитку і підвищення результатів професійної діяльності; «іншомовна професійна підготовка майбутніх викладачів технічних дисциплін» як комплексний систематичний спеціально організований процес активного використання здобувачами іноземної мови як засобу опанування і засвоєння значущої для виконання професійних функцій інформації під час реалізації різних форм підготовки.

Ступінь обґрунтованості

Дисертаційна робота Г. І. Зеленіна виконана на достатньому фактичному матеріалі: у дослідженні взяли участь 450 здобувачів вищої освіти першого

(бакалаврського) рівня і 318 магістрантів Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків), Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Достовірність висновків і результатів ґрунтуються на підставі використання комплексної системи оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти з використанням загальноприйнятих критеріїв математичної статистики. Отримані висновки дисертації конкретні і повністю відповідають зазначеним завданням дослідження.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми наукового дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, проблему, концептуальну ідею та загальну гіпотезу дослідження; сформульовано наукову новизну та визначено практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про впровадження та апробацію основних положень дослідження, а також відомості про публікації. Звертає на себе увагу логічно виправдана структура та послідовність викладу змісту дисертаційної роботи Г. І. Зеленіна, яка в повній мірі відповідає меті та завданням проведеного дослідження. Усі поняття, які у дослідженні відіграють принципову роль, старанно аналізуються і розкриваються, їх тлумачення достатньо аргументоване і підкріплене авторською точкою зору.

У першому розділі – **«Іншомовна професійна компетентність викладача технічних дисциплін»** – розкрито суть іншомовної компетентності фахівця; з'ясовано суть і структуру іншомовної професійної компетентності викладача технічних дисциплін; визначено її місце і роль у виконанні ним професійних функцій.

Проведений аналіз наукових праць дозволив дисертанту визначити іншомовну професійну компетентність викладача технічних дисциплін як його здатність використовувати іноземну мову під час виконання

викладацької, виховної, науково-дослідницької, техніко-технологічної функцій професійної діяльності: в отриманні, опрацюванні і створенні матеріалів предметно-інформаційного (науково-технічного, науково-педагогічного і навчально-методичного) характеру, обміні інформацією з іншими в інтересах власного розвитку і підвищення результатів професійної діяльності.

Це дало Г. І. Зеленіну підстави з'ясувати місце і роль іншомовної компетентності викладача технічних дисциплін у виконанні ним професійних функцій: викладацької (ознайомлення й опанування нових освітніх технологій, розроблених іноземними колегами; отримання необхідної іншомовної професійно важливої інформації з різноманітних джерел; спілкування та взаємодія з іноземними представниками педагогічної діяльності; вироблення досвіду викладання іноземною мовою); виховної (розширення міжособистісної взаємодії; підвищення авторитету; формування морально-вольових якостей (дисциплінованість, коректність, самостійність тощо); долання міжкультурних бар'єрів у процесі іншомовної комунікації); науково-дослідницької (пошук і ознайомлення з науковою літературою іноземною мовою; поширення результатів власних наукових здобутків (участь у міжнародних конференціях, симпозіумах тощо; оприлюднення публікацій в іноземних виданнях); науковий пошук спільно з іноземними колегами (розроблення проєктів, участь у грантових програмах тощо); техніко-технологічної (ознайомлення й опанування нових виробничих технологій, розроблених іноземними колегами; взаємодія з іноземними колегами за спеціальністю; реалізація комунікативної іншомовної діяльності в технічній сфері).

У другому розділі – **«Теоретико-методологічне підґрунтя іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін»** – з'ясовано існуючі проблеми, з метою подолання яких на основі розробленої концепції, методологічного підґрунтя теоретично обґрунтовано і розроблено цілісну систему іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів

технічних дисциплін.

Цінною у дисертаційній роботі Г. І. Зеленіна є авторська концепція, яка охоплює мету і зміст іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, процес формування структурних компонентів іншомовної професійної компетентності, організацію іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін орієнтовану на використання технологій іншомовної діяльності в процесі формальної, неформальної та інформальної освіти.

Заслуговує на увагу і те, що дисертантом розроблено цілісну систему іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін орієнтовану на використання іноземної мови як засобу фахової (інженерної і педагогічної) підготовки, яка має прогностичний характер і передбачає незакінченість і відкритість, що зумовлює урахування можливих змін, ресурсних можливостей підготовки здобувачів вищої освіти, їхньої академічної мобільності і спричиняє визначення й обґрунтування організаційно-педагогічних умов її впровадження. Зазначимо, що система іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін передбачає взаємоузгодженість і взаємозалежність блоків і дотримання організаційно-педагогічних умов, а це, відповідно, сприяє досягненню прогнозованого результату.

Підкреслимо наукове й практичне значення авторської моделі системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, підґрунтям якої є системний, синергетичний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, комунікативний, ресурсний методологічні підходи. Підтримуємо також позицію здобувача, що реалізацію розробленої моделі зумовили вимоги зовнішнього середовища – соціальне замовлення на підготовку викладачів технічних дисциплін, здатних кваліфіковано провадити професійну діяльність на високому рівні.

У третьому розділі – **«Науково-методичне забезпечення системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних**

дисциплін» – обґрунтовано науково-методичне забезпечення структурно-змістового, технологічно-діяльнісного блоків системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін; з'ясовано організаційно-педагогічні умови ефективності функціонування системи.

Заслуговує позитивного схвалення змістове наповнення освітнього процесу в закладі вищої освіти відповідно до розробленої системи: внесення відповідних змін до змісту гуманітарних, фахових, педагогічних дисциплін, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки здобувачів; створення й апробацію спеціальних курсів (факультативів) як додаткового узагальнюючого ресурсу; інтегрування в зміст формальної освіти з'ясованих можливостей змісту неформальної і інформальної освіти (форм, методів, засобів організації діяльності поза освітнім процесом); введення спеціального сегменту завдань для виробничих і педагогічних практик у зміст практичної підготовки фахівців у виробничому, освітньому процесі закладів професійно-технічної (під час бакалаврської підготовки) і інженерно-технічної (у ході магістерської підготовки) освіти; запровадження елементів іншомовної професійної підготовки в науково-дослідницьку роботу здобувачів освіти.

Хочемо відзначити, що здобувач вдало обґрунтував зміст і перелік компетентностей, що відповідають компонентам іншомовної професійної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін: лінгвістична, професійно-комунікативна та прагматична іншомовна компетентності.

Дисертантом раціонально до змісту фахових дисциплін за спеціальністю внесено питання з ознайомлення і засвоєння термінології для опрацювання технічної документації (використання іншомовного еквіваленту технічного тезаурусу), що створює підґрунтя для підготовки здобувачів вищої освіти до проходження виробничої практики: участь у розробленні проєктів спільної діяльності з міжнародними організаціями за профілем; спілкування і налагодження контактів у галузі виробництва.

Зазначимо, що для підвищення інтересу здобувачів вищої освіти до іншомовної професійної підготовки Г. І. Зеленіним розроблено зміст

факультативів «Іншомовна професійна компетентність викладача технічних дисциплін» (перший «бакалаврський» рівень), «Іншомовна науково-дослідницька діяльність викладача технічних дисциплін» (другий «магістерський» рівень).

Заслуговують на схвалення визначені організаційно-педагогічні умови реалізації системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін: забезпечення мотиваційної спрямованості, активності і самостійності здобувачів освіти; оптимальна інтеграція всіх елементів змісту професійної підготовки фахівців; інтенсифікація процесу іншомовної професійної підготовки здобувачів.

У четвертому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін»** – визначено мету, завдання, етапи, учасників, бази та термін проведення педагогічного експерименту; розроблено систему критеріїв і показників експериментального дослідження, завдяки яким визначено ефективність системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, обрано методики проведення педагогічного експерименту.

Вважаємо, що заслуговують схвалення підходи Г. І. Зеленіна щодо експериментальної перевірки ефективності розробленої системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін. Дослідником запропоновано методики оцінювання здатностей під час вивчення дисциплін, проходження практики, участі в організованих заходах; спостереження й експертну оцінку іншомовної комунікативної діяльності здобувачів; он-лайн тестування і тестування за допомогою спеціально розроблених тестів на всіх етапах формування іншомовної професійної компетентності здобувачів; оцінку результатів науково-дослідницької діяльності магістрантів.

Необхідність залучення таких методик в освітній процес підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, на думку Г. І. Зеленіна,

визначається потребою усунення недоліків іншомовної професійної підготовки таких фахівців.

Досить цікавою є реалізація системи іншомовної професійної підготовки через оптимальну інтеграцію всіх елементів змісту підготовки майбутніх фахівців технічних дисциплін. Для її забезпечення проводилися спільні заходи із зарубіжними партнерами на он-лайн платформах, що передбачали використання іноземної мови як засобу спілкування і обміну думками.

Дисертант доволі глибоко висвітлив організацію, зміст та етапи перевірки дієвості теоретичних і методичних засад системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін. Це забезпечило вірогідність отриманих результатів. Детально розглянута методика дослідження, її особливості і труднощі, які були в процесі експерименту. Оригінально поданий аналіз результатів дослідження, за яким проглядається процес усунення визначених здобувачем суперечностей, що є цінним. Достовірність висновків та ефективність упровадження запропонованих теоретичних і методичних засад підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін в освітній процес закладів вищої освіти підтверджується якісним і кількісним аналізом отриманих результатів. Це визначає роль дисертанта в покращенні освітнього процесу.

Дослідження побудоване на ґрунтовній джерельній базі, яку здобувач достатньо систематизував. Вивчення наукової та психолого-педагогічної літератури (загалом проаналізовано 615 найменувань, із них 54 – іноземними мовами) дало автору підстави для формулювання обґрунтованих наукових висновків.

Достовірність і аргументованість результатів. Привертає увагу своєю обґрунтованістю експериментальна методика проведення дослідно-експериментальної частини дослідження, яка забезпечила наукову цінність отриманих результатів. Тривалість, масовість і масштабність педагогічного

експерименту, його багатоплановість, різноманітність і цілеспрямованість, ретельність обробки з широким використанням методів математичної статистики дали можливість Г. І. Зеленіну обрати оптимальний, як на наш погляд, шлях раціонального вирішення поставлених завдань дослідження.

Констатувальний і формувальний етапи педагогічного експерименту чітко сплановані, вірогідність одержаних результатів доведено шляхом застосування методів математичної статистики (χ^2 -критерій Пірсона).

Висновки до розділів достатньо повно характеризують зміст дослідження.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 475 сторінок, основний текст викладено на 365 сторінках, що цілком відповідає вимогам МОН України до обсягу докторських дисертацій.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

Практична значущість одержаних результатів полягає в розробленні й упровадженні системи іншомовної професійної підготовки майбутнього викладача технічних дисциплін, її науково-методичного забезпечення, що сприяло підвищенню рівня сформованості іншомовної професійної компетентності фахівця; оновленні, модифікації та коригуванні змісту освітніх компонентів Освітньо-професійної програми підготовки фахівця за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» «Вступ до фаху та виробниче навчання», фахові дисципліни відповідно до спеціалізації, «Іноземна мова», «Дидактичні основи професійної освіти», «Стиль образу, мовлення та поведінки», «Комунікативні процеси в педагогічній діяльності» бакалаврського рівня і «Інноваційні технології в освіті», «Інноваційні технології в галузі», «Іноземна мова спілкування в академічному та професійному середовищі», «Професійно-мовне стажування», «Менеджмент

освіти» магістерського рівнів; у створенні та впровадженні програми й навчально-методичного забезпечення факультативів «Іншомовна професійна компетентність викладача технічних дисциплін», «Іншомовна науково-дослідницька діяльність викладача технічних дисциплін»; в упровадженні іншомовного сегменту в зміст практик (виробничої, педагогічної, переддипломної). Розроблено навчальні і навчально-методичні посібники з англійської і німецької мов за професійним спрямуванням для проведення практичних занять; методичні вказівки з вивчення іноземної мови, організації та планування самостійної роботи, виконання контрольних робіт здобувачами.

Матеріали дослідження можуть використовуватися в професійній підготовці майбутніх викладачів технічних дисциплін для оновлення освітньо-професійних програм підготовки фахівців першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів; у розробці навчальних програм з дисциплін фахової, психолого-педагогічної і іншомовної підготовки; у створенні навчальних посібників і навчально-методичних комплексів; в організації виробничої і педагогічної практик, самостійної роботи здобувачів; у написанні ними курсових і кваліфікаційних робіт; у системі післядипломної освіти і підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти.

Впровадження результатів дослідження було здійснено в освітній процес Української інженерно-педагогічної академії (м. Харків), Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, Бердянського державного педагогічного університету, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Хмельницького національного університету.

Загальні висновки дисертаційного дослідження адекватні його завданням, повною мірою відображають зміст і структуру дисертації, чітко сформульовані, несуть конкретне смислове навантаження, забезпечують цілісне сприйняття дисертаційної роботи.

Мовностилістична культура дисертації належна, хоч не позбавлена певних огріхів. Бібліографічний опис у списку літератури зроблено з дотриманням сучасних установлених вимог.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

За темою дисертації опубліковано 45 публікацій, з них 30 одноосібних, у тому числі: 1 монографія (одноосібна); 3 навчальних посібники (у співавторстві); 5 навчально-методичних посібників (у співавторстві); 5 – у методичних вказівках (1 – у співавторстві); 15 статей – у провідних фахових наукових виданнях України (5 – у співавторстві); 5 статей – у зарубіжних періодичних виданнях; 3 статті в інших виданнях; 8 тез – у збірниках матеріалів конференцій.

У наукових працях повною мірою відзеркалено всі розділи рецензованої дисертації. Матеріали дисертаційної роботи Г. І. Зеленіна були обговорені на міжнародних, всеукраїнських конференціях, кафедрі педагогіки, методики та менеджменту освіти Української інженерно-педагогічної академії.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою і змістом він відповідає вимогам, що ставляться МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Г. І. Зеленіним дисертаційного дослідження. Наголосимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Високо оцінюючи докторську дисертацію Г. І. Зеленіна вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та проаналізувати дискусійні моменти щодо вирішення досліджуваної проблеми:

1. Не дивлячись на те, що здобувачем удосконалено змістове наповнення низки освітніх компонентів, на нашу думку, необхідно було конкретизувати фахові дисципліни, у зміст яких впроваджено іншомовний компонент підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін.

2. Дисертаційна робота набула б більш глибокого змісту, якби здобувач присвятив більше уваги тому, як забезпечували особистісне усвідомлення здобувачами вищої освіти можливостей іншомовної професійної діяльності.

3. Враховуючи значущість проблеми, заявленої в темі дослідження, можливо варто було б представити послідовність вивчення навчальних дисциплін у змісті іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін.

4. Робота була б значно переконливішою, якби автор розкрив реалізацію розроблених факультативів для здобувачів бакалаврського і магістерського рівнів вищої освіти в процесі їх професійної підготовки.

5. Вважаємо за потрібне більш ґрунтовніше виокремити практичну сторону дисертаційного дослідження. З огляду на це, бажано було б навести приклади розроблених здобувачами кейсів або проєктів з використанням іноземної мови.

6. У дисертаційному дослідженні потрібно було б показати, як іншомовна професійна підготовка забезпечує саморозвиток майбутніх викладачів технічних дисциплін.

7. У розробленій системі іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, яку ми схвалюємо, варто було б визначити рефлексивний етап.

8. У дисертаційному дослідженні бажано було б представити не тільки виявлені переваги авторської системи іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін, але й утруднення або навіть невдачі, які доводилося долати в експериментальному режимі її апробації.

Загалом, висловлені зауваження мають рекомендаційний і дискусійний

характер, тому не ставлять під сумнів отримані наукові результати та повністю можуть бути виправленими у подальшій науковій роботі дисертанта.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація Г. І. Зеленіна «Теоретичні і методичні засади іншомовної професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін» за актуальністю і глибиною, рівнем узагальнення та обсягом, повнотою викладу її основних результатів відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), які ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, а її автор Геннадій Іванович Зеленін заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук із спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
машинознавства і транспорту
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Р. М. Горбатюк

